

שהוא בבית אחד, והמת בבית אחר, לא — אינו פטור.

ורמינהי סתירה לכך ממה ששינונו בברייתא: מי שמתו מוטל לפניו, אוכל בבית אחר, כי אם יאכל לפניו יראה כלועג לרש⁽¹¹⁾.

ואם אין לו בית אחר לאכול בו, אוכל בבית חברו. ואם אין לו בית חברו, כגון שגר בין גויים, עושה מחיצה בינו למת ואוכל. ואם אין לו דבר לעשות מחיצה — מחזיר פניו ואוכל.

ואינו מיסב ואוכל כדרך המסובים בחשיבות במטה על צדו השמאלית.

ואינו אוכל בשר, ואינו שותה יין⁽¹²⁾. ואינו מברך⁽¹³⁾, אינו חייב לברך ברכת המוציא, [אבל אם רוצה מותר לו לברך⁽¹⁴⁾]. ואינו מזמון, אינו צריך לברך ברכת המזון.

ואין מברכין עליו, אין צריך שיברכו לו יח-א אחרים ברכת הלחם⁽¹⁾.

ואין מזמנין עליו, אין מצטרף עם עוד שנים לזימן.

וביאר שמצוות נחום אכלים היא המשך מצות הקבורה, ונמצא שהיא קדמה למצוות ק"ש ופטורת את המלויים מחובת קריאה.

ובפמ"ג [עב א"א ד] תמה לדעת הרמב"ם [אבל יד א] שניחום הוא מצוה מדברי סופרים, איך יפטר ממצוה דאורייתא ע"י שהחל בדרכו, וביאר שיש בה משום "ואהבת לרעך כמוך". וראה רבינו יונה [יא ב בדפי הרי"ף ד"ה קברו].

11. דעת הש"ך [יו"ד שמא א] שגם אדם אחר שאינו אבל לא יאכל בפני המת, משום לועג לרש. אך הט"ז נקט שרק האונן שחייב בקבורתו, נחשבת אכילתו כזלזול משום שאינו מתעסק בקבורתו, אך לשאר אדם מותר. וראה פתחי תשובה שם, ובסמוך נרחיב.

12. רבינו יונה ביאר שאע"פ שבעיקר האבלות [אחר הקבורה] מותר בבשר ויין, החמירו באונן שמוטל עליו לקברו, שלא ימשך אחר תענוגיו ויתעצל בקבורתו.

ותוס' הביאו שר"ת סבר שאם אחרים מתעסקים בו, האונן מותר בבשר ויין, ונחלק עליו הרא"ש שא"כ לא ינהוג אנינות אלא בבנים ולא באח ואב, אלא כל המתאבל עליו חייב בדיני אונן.

והט"ז [עא א] נקט שנחלקו בטעמי הירושלמי, אם איסורי אנינות משום כבוד המת, או רק כדי שיתעסק בו. וראה בפמ"ג וראש יוסף שאם יש לו מתעסקין חייב לברך מספק.

13. בשו"ת מנחת שלמה [ח"א יח] כתב שיכול לאכול כמה שירצה ואינו נחשב כנהנה מעוה"ז בלא ברכה, כי עיקר חיוב ברכת הנהנין היא משום שתקנו חז"ל להודות לפני שאוכל, וחזקו את החיוב להקדים ברכה לאכילה שלא יחשב כגזול, אך אונן שאינו חייב בברכה אינו נאסר באכילה כי אין האיסור בעצם ההנאה, אלא רק מכח החיוב לברך.

ואף שבספק ברכה אסור לאכול, ואין אומרים ספק ברכות להקל לענין זה, [מהרש"א בח"א לה א] היינו משום שספק באיזו ברכה התחייב, אך על אונן לא חל חיוב כלל. וראה להלן [כ א הערה 37].

14. זו דעת רש"י, ותוס' חלקו וכתבו שאינו רשאי לברך משום כבוד המת, או כדי שיתעסק בקבורתו, וכנ"ל הערה 3. וראה להלן [יט א בהערות]

1. כך פירש רש"י, והר"ש [דמאי א ד] תמה, אם

ופטור מקריאת שמע, ומן התפלה, ומן התפילין, ומכל המצוות האמורות בתורה.

ואמר רבי יוחנן: מאי בינייהו? במה נחלקו תנא קמא ורבי שמעון בן גמליאל?

ובשבת, שאסור לקבור בה, ואינו טרוד במצוה — מיסב, ואוכל בשר, ושותה יין, (2) ומברך, ומזמן, ומברכין עליו, ומזמנין עליו, וחייב בכל המצוות האמורות בתורה. (3)

תשמיש המטה איכא בינייהו — לרבי שמעון בן גמליאל אבל חייב במצות עונה בשבת. ולתנא קמא פטור (4) משום שנוהג אבלות בצנעה.

ומסיימת הגמרא את קושייתה: קתני מיהת, שאונן פטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפילין, ומכל המצוות האמורות בתורה, ואפילו כשאוכל בבית חברו. ואילו במשנה משמע שפטורו רק כאשר מתו מוטל לפניו.

רבי שמעון בן גמליאל אומר: מתוך שנתחייב בשבת באלו האמורים — נתחייב בכלן.

3. דעת הש"ך [יו"ד ש"א ג] שגם בשבת אסור לאכול בתוך ד' אמות של המת, משום לועג לרש וכן נקט החזו"א [שם ב]. אך הפתחי תשובה הוכיח שדעת הט"ז שכל האיסור לאכול בפני המת הוא רק כשחייב בקבורתו, אך בשבת שאינו יכול לעסוק בקבורתו, מותר.

שאונן פטור מברכה, למה הוצרכה הברייתא להוסיף ש"אין מברכין עליו" [ואמנם רבינו יונה כתב "אין צריך, דבלאו הכי פטור"]. ולכן ביאר ש"אינו מברך לפטור אחרים, ואינם פוטרים אותו", אבל הוא עצמו חייב לברך. ומסתבר שטעמו שחייב בברכה משום שאסור שיהנה מעוה"ז בלי ברכה, [ורש"י סבר שהאיסור נובע מחיוב הברכה], אלא שאינו מצטרף לקביעות סעודה, ולכן אינו פטור לא בברכה ראשונה ולא בזימון, וראה חזו"א דמאי [ד טז].

4. הראשונים נחלקו אם חלים על אונן איסורי אבלות או לא, ובנדון זה תלוי דינו בתשמיש המטה, אם הוא איסור או פטור.

רבינו יונה הביא דעת הר"י מיגש שדיני אבלות חלים רק אחר הקבורה, ונמצא שאונן רק פטור ככל מצוות התורה, ודעת ת"ק כי בשבת אף שחייב בשאר מצוות, פטור מתשמיש. וכ"כ הרמב"ם [אבל א ב]

אך בשבלי הלקט [שמחות ו] כתב בשם רש"י שאינו צריך לברך כי אין דעתו מיושבת עליו, וגם לועג לר"ש, ויתכן שלכך הוצרכו לומר שגם אינו חייב לצאת בברכת אחרים, אף שאין בה טעמים אלו.

הרמב"ן [בתורת האדם] נקט שאונן אסור גם באיסורי אבלות, כי הם חלים בשעת מיתה, ובכללם איסור תשמיש.

ובירושלמי מפרש שאם ברכו לפניו ברכת המוציא לא יענה אמן.

רבינו יונה והריטב"א ותוס' [מו"ק כג ב] סברו שדיני אבלות חלים רק אחר קבורה, ואונן אסור בתשמיש מטעם אחר, שלא יקל ראשו ולא יסיח דעתו מחיובו לקבור המת.

2. כתב רבינו יונה שהתנא לא נקט "חייב לאכול", כי אכילת בשר ויין בשבת אינה מצוה אלא רשות. וראה משנה ברורה [תקט יא] שנקט שבשבת יש חיוב שתיית יין בתוך הסעודה.

משמרו, לא, שאינו פטור אלא קרוב הנמצא עמו בבית וממילא משמרו⁽⁶⁾.

ואילו בברייתא שנינו להפך: והתניא: המשמר את המת מפני עכברים⁽⁷⁾, אף על פי שאינו מתו — פטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפילין ומכל המצוות האמורות בתורה?

ומתרת הגמרא: הברייתא עוסקת במי שאינו אונן על המת אלא רק משמרו — אף על פי שאינו מתו, ולכן אינו נפטר אלא אם נמצא עמו באותו החדר. ואילו המשנה עוסקת בפטור אונן על מתו — אף על פי שאינו משמרו. ולפיכך אף שהוא באותו חדר, פטור רק מחמת קרבתו למת, כיון שאינו משמרו.

ומדייקת הגמרא מתירוף זה: משמע שדוקא מתו ודוקא משמרו, אין — הוא פטור מקריאת שמע, אבל מחלף בבית הקברות, לא — אינו פטור.

ומקשה על כך מברייתא: והתניא: לא יהלך

מתרצת הגמרא: אמר רב פפא: תרגמא, העמד את האמור בברייתא שפטור מכל המצוות, דוקא א"מחזיר פניו ואוכל". והיינו, שרק מי שאין לו בית אחר, פטור מהמצוות משום כבוד המת שעמו בבית, אבל אונן האוכל בבית אחר, חייב בכל המצוות⁽⁵⁾.

רב אשי אמר: במשנה שנינו "מוטל לפניו" כיון שמוטל עליו לקברו — כמוטל לפניו דמי. ומה ששנינו בברייתא "פטור", נסוב גם על אונן האוכל בבית אחר.

וראיה שנחשב כ"מוטל לפניו": שנאמר [בראשית כב ג] "ויקם אברהם מעל פני מתו". ואחר כך בדברו עם בני חת אמר "ואקברה מתי מלפני", אף שלא היה המת מוטל לפניו, כיון שכל זמן שמוטל עליו לקברו — כמוטל לפניו דמי.

ומקשה הגמרא לרב פפא שהעמיד את המשנה דוקא באופן שמתו עמו בבית: הרי מלשון המשנה "מתו", משמע שדוקא מי שהוא קרובו של מת הוא דפטור, אבל משמרו, אדם אחר שאינו קרובו אלא רק

5. לכאורה תמוה, שהרי אונן פטור מק"ש משום טרדתו במצוות קבורה, ומהו החילוק אם נמצא עמו בבית או לא. וביאר החזו"א [שם ב] שעצם הטרדא במצוות קבורה אינה פוטרת, במקום שאינה מעכבת את שעת הקבורה, ורק כשנמצא עמו ונראה כמסיח דעתו ממנו בק"ש, הפגיעה בכבוד המת גורמת טרדה גדולה שיש בה כדי לפוטרו ממצוה דאורייתא של ק"ש.

והוסיף [שם ה] שרב פפא חייב את האונן שאין לו בית להחזיר פניו אפילו חוץ לד' אמות, כיון שבכל בית המת נחשב לועג לרש בהסחת דעת מחיוב קבורתו, וראה בסמוך.

6. כך ביאר הצ"ח, ונקט שהקושיא רק לרב פפא, כי לרב אשי שביאר את המשנה ב"מוטל עליו לקברו" הרי פטור "מתו" נצרך לפטור קרוב שלא בפניו, ופטורו משום שתקנו שלא יסיח דעתו מפני כבוד המת. ואילו "משמרו" פטור משום עוסק במצוה, ופוטור גם אחר שנמצא לפניו, וכן נקט גם הגר"א.

7. כך משמע בסמוך, והמאירי כתב שצריך שמירה מחיות ומגנבים. ובתרימת הדשן [הביאו הרמ"א יו"ד שעג] נקט שיושבים אצלו כדי שלא יהא מוטל בבזיון, ולטעמו לכאורה השמירה אינה "צורך המת" אלא "כבוד המת".

את המת.

ומחלקת הגמרא: התם בבית הקברות, תוך ארבע אמות הוא דאכור לקרוא קריאת שמע או להחזיק ספר תורה, אבל חוץ לארבע אמות חייב. דאמר מר: מת תופס ארבע

אדם בבית הקברות⁽⁸⁾ ותפילין בראשו וספר תורה בזרועו⁽⁹⁾ וקורא⁽¹⁰⁾. ואם עושה כן עובר משום [משלי יז ה] "לועג לרש חרף עושהו" שלועג בכך למת שאינו יכול לקיים מצוות⁽¹¹⁾, ומשמע שגם ההולך בבית הקברות פטור מן המצוות, אף שאינו משמר

אסורה, אך אין בה משום לועג לרש. וראה תוס' בב"ק [טז ב] שהושיבו ישיבה על קברו של חזקיה חוץ לד' אמות, כי בד' אמותיו אסור משום לועג לרש, והנימוק"י הביא בשם הרמ"ה שהעושה לכבוד המת, מותר. והב"ח [יו"ד שסז] כתב שההיתר רק כשלומד לכבודו, אך אמירת קדיש אסורה, כי הוא דבר שבקדושה, ואינו מעניינו של מת, ומשמע שטעם ההיתר משום שמכבדו ומוכח שאינו ליעג לו, אך לא משום שעושה לטובת המת.

10. תוס' כתבו שהוא הדין שאסור לקרות בעל פה. והיינו משום לועג לרש, ואיסור זה שייך רק בד' אמות של מת או קבר, [וכן אסור בקיום מצות תפילין או אחיזת ס"ת אם יש בכך מצוה], אך בשאר ביה"ק האיסור רק משום בזיון, וקריאה בע"פ מותרת.

11. המשנה למלך [אבל יג ט] הביא שמהריט"ץ דן אם יש "לועג לרש" בקבר אשה וקטן [במצוות שהיו פטורין מהן בחייהם]. שהרי אילו בהם אין איסור זה, היה אפשר ליישב שהמשנה נקטה "מתו" לפטור גם אונן ומשמר אשה שמתה, וראה פמ"ג [או"ח סג א"א ב] שבקטן יש לחוש שמא הוא נשמת גדול, אך באשה אין לחוש לגלגול זכר.

ולכאורה טעם ההיתר תמוה, כי אין הלעג על מה שלא קיים מצוות אלו בחייו, אלא על מה שמת אינו חייב במצוות כחי, ואין חילוק מה היה בחייו. וראה הערה 19.

8. הצ"ח תמה, הרי המהלך בבית הקברות אינו "פטור" שהרי חייב לצאת מבית הקברות כדי לקרוא קריאת שמע, ומה הדמיון לאונן ומשמר שפטורים לגמרי. וביאר לפי דרכו שהקושיא רק לרב פפא שהמת לפניו, למה פטורו רק משום עוסק במצוה, והרי כיון שאינו יכול לצאת מביתו יפטר משום "לועג לרש". ובנחלת דוד ביאר שקושיית הגמרא היא גם לרב אשי, ונסובה על הסיפא של הברייתא לעיל, שאונן בשבת חייב במצוות, אף שהוא יושב באותו חדר עם המת ולכאורה הוא לועג לרש. וראה מקור ברוך [ח"ב יט].

9. הרמב"ם [ס"ת י ו] כתב שאסור לאדם האוחז ס"ת להכנס עמו לבית המרחץ ולבית הקברות, וביאר הכסף משנה שלדעתו יש מצוה בעצם החזקת הס"ת, אף שאינו קורא בו, והעיר [בהל' אבל יד יג] ממשמעות לשון סוגיין, שרק הקריאה בו היא מצוה, שהרי רק בה לועג לרש, וראה נודע ביהודה [תנינא או"ח קט].

אכן, ממה שהביא הרמב"ם דין זה עם כניסה לבית המרחץ, משמע שהאיסור משום כבוד ס"ת, ולא משום לועג לרש, וכן משמע במקורו במס' שמחות [יג] שהוא "דרך בזיון" כי ביה"ק הוא מקום "מזוהם ומעופש", וראה מג"א [מה א, עא ד] שהאיסור בכל ביה"ק, ואינו כקורא בצד המת שרק בד' אמותיו. ואמנם הטור חילק ביניהם וכתב בהל' ס"ת [יו"ד רפב] שעצם האחיזה אסורה, ומאידך כתב בהל' קבורה [שם שסז] שרק הקריאה אסורה, [והלחם משנה שם תמה בזה], והיינו כי מצד כבוד ס"ת גם האחיזה

איכא בנייהו. מר — תנא קמא, סבר היישינן לעכברים אפילו בספינה, על כן לא יתפללו שניהם יחד אלא אחד משמר ואחד מתפלל. ומר — בן עזאי, סבר בספינה לא היישינן לעכברים⁽¹⁴⁾.

תנו רבנן: המוליך עצמות מת ממקום למקום, הרי זה לא יתנם בדסקיא, שק של עור, ויתנם על גבי החמור וירכב עליהם. מפני שנוהג בהם מנהג בזיון לשבת על העצמות.

ואם היה מתירא מפני נכרים ומפני ליכטים וצריך לרכוב על סוס מהר, מותר אף לשבת עליהם, כי כיון שעושה כך מפני צורך מוכח, אין זה נחשב בזיון.

וכדרך שאמרו בעצמות, כך אמרו בספר תורה.

ודנה הגמרא: אחייה, לאיזה מהדינים שנאמרו בעצמות המת משווים את דין ספר תורה? — אילימא ארישא, שכמו שאסור לשבת על עצמות המת כך אסור לשבת על

אמות לקריאת שמע — שאסור לקרוא בארבע אמותיו שלו משום לועג לרש⁽¹²⁾, וגם בבית אין כל הבית נחשב כארבע אמות, ואם מקיים מצות מחוץ לארבע אמות של המת, אין בו משום לועג לרש. אבל הכא, במתו ומשמרו, אם הוא הויץ לארבע אמות — נמי פטור, משום שהוא עוסק במצוה, ולא משום "לועג לרש"⁽¹³⁾.

גופא: המשמר את המת, אף על פי שאינו מתו, פטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפילין ומכל המצוות האמורות בתורה.

היו שנים משמרים, זה משמר וזה קורא, ואחר כך זה משמר וזה קורא.

בן עזאי אומר: היו באים בספינה, מניחו את המת בזווית זו, ומתפללין שניהם בזווית אחרת.

ודנה הגמרא: מאי בנייהו, במה נחלקו בן עזאי ותנא קמא?

ומבאר: אמר רבינא: הוישינן לעכברים

לאחרים מותר לאכול חוץ לדי' אמות [שהרי אמרו "אין מברכין עליו"].

14. כתב החכמת אדם [אבלות מצבת משה יד] שודאי לא נחלקו במציאות אם יש עכברים בספינה או לא. אלא כוונתם שצריך לשמרו גם מעכברי רשיעי שהם כוחות הטומאה, ובבית לכו"ע מת צריך שמירה אפילו אם אין עכברים מצויים, ורק בספינה דנו אם דינה כמים שאין המזיקין שולטים שם מפני שמעלין לטהרה, או שבספינה שולטין המזיקין אף שצפה במים ואינה מקבלת טומאה, וראה אגרות משה [יו"ד ח"א רכה].

12. הרמב"ם [ק"ש ג ב] כתב אין קורין לא בביה"ק ואל בצד המת עצמו, ואם הרחיק ד אמות מן הקבר או מהמת מותר, ומי שקרא במקום שאין קורין חוזר וקורא, והשיגו הראב"ד בצד המת לא יחזור. וביאר הכסף משנה שאינו חייב לחזור משום שעבר על "לועג לרש". ומשמע שבביה"ק חוזר משום שקרא במקום "מזוהם ומעופש".

13. החזו"א [טו ה] ביאר שאונן העוסק במצוה חוץ לדי' אמות אינו נחשב "לועג לרש", אך אכילה אסורה לאונן בכל הבית משום שלועג לרש בהסיוחו דעתו מחיוב קבורתו, אולם

ספר תורה — פשיטא?! וכי מי גרע ספר תורה מעצמות?!⁽¹⁵⁾

מסיקה הגמרא: אלא אפיפא: שאם היה מתיירא מנכרים או ליסטטים, רוכב ויושב על ספר תורה, כשם שרוכב ויושב על עצמות המת⁽¹⁶⁾.

אמר רחבה אמר רב יהודה: כל הרואה המת⁽¹⁷⁾ ואינו מלוהו — עובר משום [משלי יז ה] "לועג לרש חרף עושהו"⁽¹⁸⁾.

דנה הגמרא: ואם הלוחו — מה שכרו?

אמר רב אפי: עליו הכתוב אומר "מלוה ה' — חונן דל". ונאמר בהמשך: "ומכבדו —

חונן אביון". וביאורו שהחונן את הדל נקרא "מלוה ה'", ואין לך דל מן המת. ולכן מי שמלוה אותו ומכבדו נחשב כ"מלוה ה'".

רבי חייא ורבי יוחנן הוו שקלי ואזלי בבית הקברות. הוה קשריא תבלתא, ציצית — דרבי יונתן, היתה נגררת בחוץ.

אמר ליה רבי חייא: דליה, הגביהנו! כדי שלא יאמרו המתים: למחר באין אצלנו, ועבשיו מחרפין אותנו, דהיינו לועגים לנו, שאין אנו יכולין לקיים מצות ציצית⁽¹⁹⁾.

אמר ליה רבי יונתן: ומי ידעי המתים כולי האי מה שמתרחש בעולם הזה? והא כתיב [קהלת ט ה] "והמתים אינם יודעים מאומה".

15. תוס' [ד"ה וירכב] כתבו שמותר להפשיל ס"ת מאחוריו על החמור. אך הרמב"ם [ס"ת י יא] אסר, וכתב שצריך להניחו נגד לבו, וכן כתב רבינו יונה בשם הרי"ף.

16. ביאור זה כדעת תוס', ואילו הרמב"ם לשיטתו נקט שאם מתיירא מותר לו רק להשיל את הס"ת לאחוריו, ואם אינו יכול ישאירנו ויברח, אך לא ירכב עליו בכדי להצילו. ולכאורה תמוה ממה שאמרו להלן [כד א] "נטירותן עדיפי להו מבזיונן", וראה שם הערה 2 שדינם חלוק. [ובדעת הרי"ף בדיון זה, נחלקו רבינו יונה והרא"ש, ע"ש].

17. כתב רבינו יונה: "אע"פ שאינם נושאים אותו לקברו, כיון שרואה שנושאים אותו בדרך, ואינו מלווהו וכו'" ומסתבר שדקדק מלשון "הרואה את המת" שהוא חיוב נפרד לכבוד המת, שהרי בהלויית המת חייב אפילו אם אינו רואהו [ראה בית שמואל אב"ע סה ג]. ונפקא מינה לגבי ביטול תורה, שלא הותרה [בכתובות יז א] אלא לצורך הלוייה ולא לכבוד המת גרידא,

שהרי מצינו שם שיעור למלרין, והיינו דוקא בלוייה לקברו ולא בכל עת משאו.

18. ביאר הריטב"א שאומר למה אגמול לו חסד, והלא אין עוד בידו לשלם לי גמול, ומהרש"א הוסיף שלכן "חרף עושהו" שנמצא כאילו גם הקב"ה אינו יכול לשלם לו.

ורבינו יונה [משלי יז ה, שע"ת ג קעה] ביאר שהלועג לרש נחשב ככופר משום שסבור שההצלחות ביד בני אדם וישיגום בחכמתם, ואינו מכיר שכך נגזר משמים.

19. תוס' [ד"ה למחר] הקשו הרי נהגו לעטוף את המת בטלית מצויצת, ולמה הלובש ציצית לועג לרש, [ואף שאינו מקיים מצות ציצית, הרי מנהג זה להגן עליו בזכות ציצית]. וביארו שנחשב לועג כיון שגדול המצווה ועושה משאינו מצווה ועושה. והרשב"א הוכיח מסוגיין שאין מטילין ציצית בטלית של מת.

ולכאורה משמע מדבריהם שהלעג שייך רק במצוה שאינו יכול לקיים, ואף שאינו חייב בשאר מצוות, אין לעג בקיום מצוה ששייך בה.

וממשיך הכתוב ואומר: "והוא ירד והכה הארי בתוך הכור ביום השלג".

ומרחיבה הגמרא בביאור הפסוק [והראיה יח-ב ממנו]: "בן איש חי" — וכי אטו כולי עלמא בני מתי נינהו?

ומבאר הגמרא: אלא, "בן איש חי" — שאפילו במיתתו קרוי חי, ומכאן המקור שצדיקים במיתתם קרויים חיים.

"רב פעלים מקבציאל" — שריבה וקבץ פועלים לתורה, והיינו ש"קבץ" תלמידים ומלמדים לכבוד ה"אל".

"והוא הכה את שני אריאל מואב" — שלא הניח אדם גדול כמותו, לא במקדש ראשון שנקרא "מואב" כי בנאו דוד, ולא במקדש שני שכל המקדשות נקראו "אריאל".

"והוא ירד והכה את הארי בתוך הכור ביום שלג" — איכא דאמרי, דתבר גזיזי דברדא, ששבר חתיכות קרח, ונחת וטבל לקריו כדי לעסוק בתורה⁽²²⁾.

אמר ליה רבי חייא: אם קרית — לא שנית! לא חזרת על למודך פעם שנית כדי שתתבונן בו. ואם שנית — לא שלשת! ואם שלשת — מתברר כי לא פרשו לך את הדבר לאשורו.

שהרי כבר דרשו את האמור בתחילת הפסוק הנזכר: "כי החיים יודעים שימותו" — אלו הצדיקים, שגם במיתתן נקראו חיים⁽²⁰⁾. וביאור "יודעים שימותו" הוא שנותנים אל לבם יום המיתה, ומושכים ידיהם מן העברה. ונמצא שסוף הפסוק "והמתים אינם יודעים מאומה" נסוב על הרשעים בחייהם, שנקראו "מתים" כי עושים עצמם כאילו שאינם יודעים וחוטאים. [אך המתים באמת יודעים את הנעשה אצל החיים⁽²¹⁾].

ומצינו שצדיקים במיתתם קרויים חיים שנאמר [שמואל ב כג כ] "ובניהו בן יהוידע בן איש חי, רב פעלים מקבציאל. הוא הכה את שני אריאל מואב" — שבצדקותו כאילו השפיל את כל הדורות במשך השנים שהיו קיימים שני המקדשים, כי לא היה בהם צדיק כמותו. ו"אריאל", הוא כינויו של בית המקדש, ונקרא גם "מואב" — על שמו של דוד המלך שבא מרות המואביה, ובנה את בית המקדש.

מהנעשה אצל החיים.

22. תוס' בב"ק [פב ב] הקשו שהרי רק אחר כמה דורות תקן עזרא טבילה לבעל קרי שבא לעסוק בתורה, וביארו שטבל לאכול חולין בטהרה.

ובאהבת איתן כתב שטבילה לתורה שבכתב נהגה בזמן בניהו, ועזרא הוסיף לתקן לתורה שבע"פ. או שבזמנו נאסר לבעל קרי רק דיבור בד"ת, ועזרא הוסיף לאסור גם הרהור.

20. ראה בראשית חכמה [אהבה ו נא] "שטהרו נפשם מזוהמת נחש שהם הקנאה התאוה והכבוד". ועוד להלן שם ש"נפשם דבוקה בנשמת חיים ומחיה קצת אף את הבשר".

21. ביערות דבש [דרוש טז] כתב שאלו ואלו דברי אלוהים חיים, כי הידיעה תלויה במעלת המת, שהקשורים לעוה"ז מתעניינים ויודעים מה נעשה אצל החיים, ואילו אלו שזככו ונתקו עצמם מעוה"ז, אין נשמתם נמשכת לגעת